

Zvláštní číslo časopisu Jurisprudence „Covid a právo“

Články v tomto čísle časopisu vycházejí v převážné většině z příspěvků, které autoři původně prezentovali na semináři Výzkumného centra pro lidská práva – UNCE na téma „Lidská práva v době covidu“, který se konal na Právnické fakultě UK dne 10. 12. 2021. Jak tomu u konferencí a seminářů organizovaných UNCE bývá zvykem, zahrnuje vystoupení seniorních i juniorních vědeckých pracovníků a doktorandů zapojených do projektu, již působí na různých pracovištích (katedrách a centrech) Právnické fakulty, popřípadě i mimo ni. Právě mezioborový přístup k otázkám lidských práv na mezinárodní, evropské a vnitrostátní úrovni je charakteristický pro činnost UNCE obecně i příspěvky v tomto čísle časopisu konkrétně.

Jak zaznělo v úvodním slovu na zmíněném semináři, k recentní krizi způsobené epidemií covid-19 je dobré přistupovat také z mezinárodní a historické perspektivy.

Z tohoto pohledu lze konstatovat, že současná epidemie covidu-19 není zdaleka první ani nejvážnější zdravotní pohromou, kterou lidstvo prožilo. To, co ji odlišuje, je fakt, že vznikla a nebyvalou rychlostí se rozšířila v dnešním globalizovaném světě a informační společnosti. Nikdy v minulosti nebyla taková propojenost světové ekonomiky, pohyb osob díky možnostem letecké a další mezinárodní dopravy, ale také pohyb informací, který umožňuje sledovat takové zásadní události prakticky online. Nikdy předtím také neobíhalo takové množství informací a dezinformací ohledně vzniku, šíření a rizik této choroby, jakož i jejího léčení a očkovacích látek jako v případě covidu-19.

Z historického pohledu první doložený záznam o epidemiích přinesl Thúkydídés, který popsal případ moru v Aténách 429-426 AD (cca 100 000 mrtvých). Zřejmě největší zdravotní krizí byla epidemie španělské chřipky v letech 1918–1920 (50–100 mil. obětí).

Protože současná epidemie covidu-19 je v tomto čísle časopisu pojednána především z pohledu práva, stojí za zmínku, že první právní regulace na národní úrovni pro případy epidemií se vyskytují již od středověku. První záznam pochází z r. 1374, kdy italské

město Reggio d'Emilio zavedlo zákaz vstupu do města pro nemocné morem. V r. 1377 byla v dalmatském městě Ragusa (dnešní Dubrovník) zavedena první karanténa (40 dní) pro lodě a námořníky.

Úprava v mezinárodním právu je mladší, ale začíná se objevovat od poloviny 19. století. Dokladem je 1. mezinárodní sanitární konference (v Paříži r. 1851), která byla svolaná za účelem standardizace karanténních opatření proti choleře, moru a žluté zimnici. Již v roce 1892 byla přijata první úmluva (International Sanitary Convention), která měla řadu pozdějších revizí.

Jen o něco později dochází ke vzniku specializovaných mezinárodních organizací. Nejprve vzniká Pan-American Sanitary Bureau (1902, dnes Panamerická zdravotnická organizace – PAHO), od r. 1907 působil Mezinárodní úřad veřejné hygieny (OIHP). Zdravotnické problematiky se také dotýká Pakt Společnosti národů (1919), podle jehož článku 23(f) se členové vynasnaží přijímat kroky v záležitostech mezinárodního zájmu pro předcházení a kontrolu nemocí. V letech 1921–1945 dokonce působila Zdravotnická organizace Společnosti národů (HOLN).

Důležitým mezníkem je pak založení Světové zdravotnické organizace (WHO, 1948), která sloučila a nahradila dřívější organizace (HOLN a OIHP). WHO je odborná organizace přidružená k OSN. V rámci ní státy přijaly důležité právní instrumenty, jako jsou Mezinárodní sanitární pravidla (1951, *International Sanitary Regulations*) a Mezinárodní zdravotní řád (1969, *International Health Regulations*), jehož aktuální verze pochází z r. 2005. Jedná se o právně závazný dokument pro 196 států. Mezinárodní zdravotní řád (2005) obsahuje tyto hlavní cíle a zásady:

- předcházet, chránit, kontrolovat a reagovat z hlediska veřejného zdraví na mezinárodní šíření nemocí způsoby, které jsou přiměřené a omezené na rizika pro veřejné zdraví a jež vyloučí zbytečné narušení mezinárodní dopravy a obchodu;
- závazky států vybudovat minimální kapacity veřejného zdraví;

- závazky států oznámit WHO události, které mohou vytvořit ohrožení pro veřejné zdraví mezinárodního významu;
- oprávnění WHO vzít v úvahu neoficiální zprávy o událostech veřejného zdraví a získat ověření od států;
- postupy pro vyhlášení generálním ředitelem WHO zdravotního nouzového stavu mezinárodního významu („public health emergency of international concern“) a vydání dočasných doporučení;
- ochrana lidských práv osob, včetně cestujících v mezinárodní dopravě;
- vytvoření národních kontaktních míst (*Focal Points*) pro naléhavou komunikaci mezi členskými státy a WHO.

Přes existující mezinárodněprávní rámec nebyla reakce některých států a WHO dostatečně rychlá a efektivní. Současná situace kolem covidu proto vyvolala řadu návrhů v oblasti mezinárodního práva. Jako první se v této věci angažoval *Institut de Droit International* (IDI), což je nevládní, soukromá vědecká instituce založená již v r. 1873. Její 12. komise pracovala necelé dva roky (2020–2021) na návrhu rezoluce „Epidemie, pandemie a mezinárodní právo“ (2021). Ta se snaží v obecné a doporučující formě shrnout pravidla MP použitelná na ochranu osob, komunit a států před epidemiemi. Mezi obecnými zásadami jsou připomenuta již platná pravidla (jako právo na život a právo na nejvyšší dosažitelný standard zdraví). Dále připomíná dodržování a ochranu lidských práv osob postižených epidemií, proporcionalitu, zákaz diskriminace, zákaz derogací lidskoprávních závazků nad rámec dovolený smlouvami o lidských právech.

Mezi jiné iniciativy patří některé dokumenty vypracované či zvažované v rámci Komise OSN pro mezinárodní právo (ILC). Na některé aspekty epidemií nepřímo dopadá Návrh článků o ochraně osob v případě katastrof (2016). V loňském roce také pracovní skupina pro dlouhodobý program diskutovala návrh dvou členů Komise na zařazení tématu epidemií do programu Komise.

Potenciální nejvýznamnější iniciativou však bylo rozhodnutí Světového zdravotnického shromáždění, nejvyššího orgánu WHO, z 1. 12. 2021 zahájit přípravu úmluvy o pandemické prevenci, připravenosti a reakci. Vyjednávání této úmluvy je plánováno na roky 2022–2024.

V rámci tohoto čísla *Jurisprudence* se však čtenář setká s články, které reagují na dílčí problémy spojené s covidem-19 včetně odpovědí

na něj (zdravotní péče, očkování atd.) také z pohledu práva EU.

Prof. Ivo Šlosarčík (z Fakulty sociálních věd UK) se ve svém článku věnuje otázce pravomocí Evropské unie reagovat na covidovou krizi. Unijní aktivity při řešení krize byly často popisovány jako nedostatečné a nahodilé, nebo naopak kritizovány jako pokus institucí EU využít krize k další nelegitimní (kradmé) expanzi unijních pravomocí. Autor na základě rozboru pravomocí a praxe EU dovozuje, že reakce EU byla méně překvapivá a inovativní, využívalo se tradičních postupů a politik, kde jsou unijní pravomoci silnější. Z hlediska lidských práv zásadní omezení mobility osob kvůli pandemii bylo založeno na unijních pravidlech pro vnitřní trh a schengenský prostor, nikoliv na unijních pravidlech politiky ochrany veřejného zdraví.

V příspěvku doc. Petra Šustka a JUDr. Martina Šolce se zkoumá otázka prioritizace pacientů v intenzivní péči (tzv. triáže). Zaměření článku charakterizuje podtitul: „etika a právní odpovědnost v době pandemie“. Jde o téma, které v minulém roce vyvolalo poměrně velkou debatu v české odborné veřejnosti. Na pozadí etiky a srovnání úpravy v různých právních řádech, jakož i představení alternativních názorů autoři docházejí k závěru, který je opřený o platnou českou právní úpravu. Těžko lze proto připustit, aby způsob výběru pacienta byl ponechán zcela na vůli lékaře nebo poskytovatele, a to vzhledem k riziku občanskoprávní nebo trestní odpovědnosti.

Prof. Harald Scheu a JUDr. Barbora Havlíková se ve svém článku zabývají jinou velmi kontroverzní a diskutovanou otázkou, jak ukazuje téma „Povinné očkování proti onemocnění covid-19 mezi zajištěním veřejného zdraví a ochranou individuálních lidských práv“. Autoři vycházejí z názorů doktríny a příslušné judikatury Ústavního soudu ČR a Evropského soudu pro lidská práva. Stanovení správné rovnováhy mezi sledovaným legitimním cílem a zvoleným prostředkem do velké míry záleží na aktuálním stavu vědeckého poznání. Proto příslušné soudy zpravidla přiznávají zákonodárné, a popř. i exekutivní moci nemalý prostor pro uvážení. Opatření v podobě povinného očkování by však mělo být jedním z posledních prostředků určených k ochraně veřejného zdraví.

Další dva příspěvky se vrací do oblasti mezinárodního práva, ale otevírají otázky, které se v českém a evropském diskursu příliš často neobjevují. Zatímco v české debatě se v posledním období (od poloviny roku 2021)

řeší otázka, jak stimulovat občany k očkování, popř. zda lze uložit povinné očkování, v jiných částech světa se diskutuje spíše o právu na očkování. To je také obsahem článku JUDr. Natalie Illkové „Mezinárodněprávní aspekty distribuce vakcín proti covidu-19“. Covidová krize ovšem přinesla nejen zdravotní, ale i vážné ekonomické následky, které mají globální povahu, ale projevují se různým způsobem v jednotlivých sektorech a v různých

částech světa. Mgr. Barbora Hnáťová se ve svém příspěvku zabývá dopady pandemie covidu-19 na práva pracovníků v globálním oděvním průmyslu.

Celkově podávají výše uvedené příspěvky velmi bohatý a vyvážený obraz právních problémů spojených s pandemií covidu-19, které přesahují z českého do evropského a mezinárodního práva.

Pavel Šturma